

29. Шкільний словотвірний словник сучасної української мови / Клименко Н. Ф., Карпілоська Є. А., Кислюк Л. В. – К., 2005.

30. Шуба П. П. О компонентах конфикса в русском языке / П. П. Шуба // Развитие современного русского языка. Словообразование. Членимость слова. – М.: Наука, 1975. – С. 249 – 253.

31. Яценко І. Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник / І. Т. Яценко. – К., 1980 – 1981. Т. 1 - 2.

32. Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia. – Warszawa, 1984. – S. 513 – 545.

33. Horecki I. Morfematičká struktura slovensciny / I. Horecki. – Bratislava, 1964. – 423 s.

O projekcie internetowego słownika przysłów polskich

Robert Kościelniak

magister Instytutu Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Szczeciński, Polska, E-mail: koscielniakrobert@gmail.com

Jakub Olas

magister Instytutu Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet Szczeciński, Polska, E-mail: jakub.olas@gmail.com

Proverbs are the wisdom of nations, however Polish lexicography does not pay them as much attention as the other language structures. First Polish proverbial collections are dated back to XVII century, however the proverbs themselves became the subject of interest of linguistics only in XX century when „A New Book of Polish Proverbs and Proverbial Expressions” was published by J. Krzyżanowski. Since then no one has published a dictionary that could be compared with Krzyżanowski monumental work. Nevertheless, the times and technology had changed and they had serious influence on paremiology. The project of an Internet dictionary of Polish proverbs could be a response to the challenges facing modern paremiologists focusing on anti-proverbs, proverbs’ translations issues or some paremiological units’ extinction. The article contains short information about the history of Polish paremiography, modern trends in paremiology and proposed structure of an Internet dictionary of Polish proverbs.

Słowa kluczowe — paremiologia, paremiografia, jednostka paremiczna, przysłowie, antyprzysłowie, słownik.

I. Wstęp

Przysłowia nazywa się mądrością narodu nieprzypadkowo. W przysłowiach zapisana jest jego historia, kultura i obyczaje. Te jednozdaniowe, obrazowe jednostki języka, dzięki swojej krótkiej, rymowanej formie przekazywane dawniej ustnie z pokolenia na pokolenie, mogły przetrwać wiele wieków do czasu, kiedy pojawiły się pierwsze drukowane słowniki zawierające przysłowia zbierane w różnych regionach kraju i wśród różnych środowisk. Polska tradycja paremiograficzna sięga pierwszej połowy XVII wieku, niemniej jednak przez długi czas miała ona głównie charakter czysto amatorski, etnograficzny, antykwaryczny, popularyzatorski. Dopiero w XX wieku zainteresowanie przysłowiami nabrało prawdziwie naukowego charakteru [9: 9]. Przysłowie ze sfery zainteresowań literaturoznawstwa przeszło wtedy do sfery zainteresowań językoznawstwa i m.in. zyskało status jednostki języka, chociaż niektórzy polscy badacze się z tym poglądem nie zgadzają (por. A. Bogusławski). Obecnie silnie zarysowuje się tendencja do

modyfikowania przysłów, co jest dowodem na to, że są one obecne nie tylko w samym języku, ale i w świadomości jego użytkowników. Takie nowe wersje kanonicznych przysłów bywają nazywane antyprzysłowiami. Termin ten jednak dla wielu badaczy jest niezbyt trafny i, szczególnie na gruncie językoznawstwa polskiego, na określenie takich jednostek używa się terminu *innowacja paremiczna*. XXI wiek, postęp technologiczny, a w szczególności rozwój Internetu dostarczyły nowych narzędzi w badaniach leksykograficznych, paremiograficznych i paremiologicznych. Tradycyjna, drukowana leksykografia powoli ustępuje miejsca leksykografii w formie elektronicznej. Ta druga, jest dostępna dla większego grona odbiorców, a przede wszystkim może być poszerzana w każdej chwili, bez konieczności czasochłonnego przedrukowywania słowników i publikowania nowych wydań.

Na chwilę obecną w polskiej przestrzeni internetowej na próżno szukać naukowego serwisu poświęconego stricte przysłowiom. Celem niniejszego artykułu jest omówienie projektu internetowego słownika przysłów polskich, który nawiązując bezpośrednio do tradycji, wypełni widoczną lukę w polskiej leksykografii, a właściwie paremiografii elektronicznej.

II. Krótko o historii paremiologii i paremiografii

„Wydawałoby się, że nie ma nic łatwiejszego, niż podanie precyzyjnej definicji przysłowia. Ale można chyba stwierdzić, że istnieje więcej prób definicji, niż samych przysłów” [7: 49]. Pogląd ten, wyrażony przez W. Miedera, trafnie ujmuje aktualny stan badań nad zdefiniowaniem przysłowia jako jednostki języka i przypisaniem pewnych wyróżniających go cech. Chociaż pierwsze próby podjął już w czasach starożytnych Arystoteles, a następnie w roku 1500 Erazm z Rotterdamu (we wstępie do swojego dzieła opisał istotę, budowę i funkcje przysłowia), to do dzisiaj nie powstała jedna, uniwersalna definicja. Podobnie zjawisko to

wygląda na gruncie polskich badań na jednostkami paremicznymi.

W XVII w. S. Rysiński scharakteryzował przysłowie i wskazał na jego rolę w życiu narodu. Przypisał on przysłowiom przede wszystkim funkcję dydaktyczną, m.in. wyjaśnienie zjawisk naturalnych czy przekazywanie wskazówek obyczajowych [4: 14]. Dwudziestowieczne badania pozwoliły na bardziej precyzyjne określenie cech dystynktywnych przysłowia. Szczególne zasługi przypisuje się tutaj J. Krzyżanowskiemu, redaktorowi jednego z najważniejszych dzieł polskiej paremiografii – *Nowej księgi przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich* wydawanej w latach 1969-1978. We wstępie do *Nowej księgi...*, Krzyżanowski wyróżnia następujące cechy charakterystyczne, które stanowią o nazwaniu jednostki paremicznej przysłowiem: ma strukturę zdania, dwupłaszczyznowe znaczenie, obrazowość, funkcja dydaktyczna, względnie stabilna budowa, powszechne użycie [6: VII-VIII]. Analizując istniejące w literaturze przedmiotu definicje przysłów, T. Szutkowski sporządził listę 24 jego cech. Poza wymienionymi przez Krzyżanowskiego do wyróżniających przysłowie cech należą m.in.: reprodukowalność, składniowa i dyskursywna autonomiczność, anonimowość, rezultat wielowiekowego doświadczenia, mikrogatunek literatury ludowej, lakoniczność, jest predykatywną jednostką frazeologiczną, wykazuje pokrewieństwo z bajką [9: 59-90].

Polska tradycja paremiograficzna sięga XVII w., kiedy w 1618 roku powstaje dzieło wspomnianego wyżej S. Rysińskiego – *Proverbiorum Polonicorum a Salomone Rysino collectorum Centuria decem et octo*. Był to zbiór przysłów zawierający 1800 jednostek ułożonych alfabetycznie. Warto wspomnieć również o innym, dziewiętnastowiecznym dziele pt. *Lud* O. Kolberga, w którym włącza on do badań przysłowia pochodzenia ludowego. W XX w. natomiast pojawia się dzieło, które – jak zauważa T. Szutkowski – jest „swoistym pomostem między dawną a współczesną polską paremiologią i paremiografią” [9: 198] – *Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich* S. Adalberga zawiera ok. 30 000 jednostek i jest uważana za pierwszą, nowoczesną księgę przysłów. *Księga przysłów...* S. Adalberga była punktem wyjścia do opracowania wspomnianej wyżej *Nowej księgi przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*, która do tej pory jest największym opublikowanym zbiorem w polskiej paremiografii. Jest to czterotomowe dzieło wydawane na przestrzeni prawie dziesięciu lat.

W 1989 roku D. Buttler zauważyła tendencję do zanikania przysłów w polszczyźnie, a przyczyn takiego zjawiska dopatrywała się w zmianach społecznych i kulturowych. Paremie, jako twór przede wszystkim ludu wiejskiego, opisywały właśnie realia związane z życiem, obyczajami czy obrzędami praktykowanymi na wsi. Dotyczyły one często zamkniętych środowisk (dla których charakterystyczna była pewna leksyka) lub określonych regionów, w których posługiwano się różnym dialektem. Ponadto, przysłowia były właściwe

dla języka potocznego i funkcjonowały w nim w postaci jednozdaniowych zjawisk językowych, wypowiedzianych spontanicznie zależnie od sytuacji. Do stopniowego zanikania przysłów przyczyniły się różnorodne zmiany cywilizacyjne, poczynając od procesów migracyjnych, kończąc na zwiększeniu roli środków masowego przekazu, dla tekstów, których jednostki paremiczne nie były właściwe [1: 332-337].

Przez ostatnie dwadzieścia lat obserwuje się wzrost znaczenia przysłów w języku, a także wzrost częstości ich użycia w aktach komunikacji. Bez wątpienia jednym z czynników umożliwiających nasilenie się znaczenia przysłów jest rozwój technologiczny, w szczególności dostęp stał się łatwiejszy, przez co znacznie zwiększyła się liczba osób korzystających z jego zasobów. Zasoby te są dla użytkowników „wielką księgą”, w której mogą zapisać wszystko, właściwie bez większych konsekwencji i mają pewność, że zostanie to „wydane” i udostępnione dla szerokiego grona odbiorców.

Zauważalna została również znaczna wariantywność jednostek paremicznych. Jak słusznie zauważa T. Szutkowski, wpływ na to miały pewne przemiany społeczno-gospodarczo-polityczne, do których należały m.in. zniesienie cenzury, większy dostęp do komunikacji masowej czy zanikanie granic między stylem wysokim i niskim [9: 348].

Wariantywność jednostek paremicznych warunkuje ich językowa natura: „paremie są mikrogatunkami ludowej twórczości oralnej, jednostkami języka funkcjonującymi w żywym, zwykle potocznym języku, a każdy przekaz ustny determinuje mniej lub bardziej świadomą, celową, zamierzoną modyfikację używanych w nim środków językowych” [9: 343]. Osobnym, nierozwiązanym do tej pory problemem, jest liczba wariantywnych form w różnych przysłowia – jedno mają jedynie swoją kanoniczną formę, inne natomiast mogą występować w kilku różnych wariantywnych postaciach. Jak zauważa E. Seliwierstowa, badająca wariantywność na gruncie języka rosyjskiego, wyjaśnienie przyczyny takiego zjawiska nie jest łatwe, a problem ten do tej pory zostaje otwarty [13].

W ostatnim czasie w badaniach paremiologicznych pojawił się termin *antyprzysłowie* i od razu zaczęto się zastanawiać nad poprawnością użycia w tym przypadku przedrostka *anty-*. Jako pierwsze zostało postawione pytanie o istnienie gatunkowego lub językowego przeciwieństwa przysłowia. M. Aleksiejenko sugeruje, dla uniknięcia zarzutu logicznej sprzeczności używać terminu *transformacja paremiczna* [9: 350].

Czym jest antyprzysłowie, wciąż przez wielu paremiologów tak nazywane? Najprościej można je opisać jako „zartobliwą wersję znanego przysłowia” [5: 50]. Jednak nie jest to pełna definicja i opisuje tylko jedną z ich funkcji. Antyprzysłowia od przysłów kanonicznych różnią się strukturalnie i semantycznie, są to nowe jednostki, posiadające nowe, nacechowane stylistycznie znaczenie [9: 350]. Wśród innowacji paremicznych zachodzą dynamiczne zmiany. Są one

efemerydami, tworzonymi na chwilę, pod wpływem jakiegoś impulsu czy zjawiska. W większości nie stają się jednostkami reprodukowanymi później w języku, więc są tworzone właściwie jednorazowo, na przykład dla sarkastycznego, ironicznego czy też humorystycznego opisu jakiejś sytuacji. Jak pisała wspomniana już D. Buttler „środki słowne nacechowane żartobliwie są wybitnie nietrwałe, ich ekspresywne działanie polega na mechanizmie wprowadzenia w błąd, zaskoczenia, niespodzianki [...] przysłowia – żarty wiodą więc żywot błyskotliwy, ale krótkotrwały” [1: 337]. Jednostki te powstają na kilka sposobów, a do najczęściej spotykanych należą:

1. zachowanie jednego z członów przysłowia i zamiana drugiego, np. *Gość w dom, cukier do kredensu; Nie przyszła góra do Mahometa, więc ją zbudował; Co nagle, to na ratunkowy;*

2. zamiana jednego z komponentów, np. *Jedna jaskółka pokoju nie czyni; Gdzie sierzant nie może, tam babę pośle; Głodnemu obiad na myśli;*

3. zamiana kilku komponentów, np. *Komu w delegację, temu ubezpieczenie; Niedaleko pada film od książki;*

4. kontaminacja przysłów, np. *Gdzie dwóch się bije, tam wióry lecą* (połączenie przysłów: *Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta* i *Gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą*).

Czy łatwo wyekscerpować antyprzysłowia? Jednym z podstawowych narzędzi, dzięki którym można prowadzić badania językoznawcze, są korpusy tekstów. Pomimo tego, że korpusy te zawierają obszerną bazę tekstów, wyszukanie w nich antyprzysłów może stanowić problem. Innowacje paremiczne są tworem języka potocznego, którym posługuje się większość użytkowników Internetu, natomiast bazę korpusów stanowią przede wszystkim teksty literackie i prasowe, co jest przyczyną rzadkiego występowania w tych zbiorach innowacji paremicznych. Największym ich źródłem są teksty należące do odmiany języka potocznego, umieszczane na blogach, forach internetowych czy też pisane w formie komentarzy, a narzędziem umożliwiającym sprawne ich wyekscerpowanie są wyszukiwarki internetowe, ukierunkowane na wyszukiwanie informacji w całych zasobach Internetu.

III. Internetowy słownik przysłów

Idea internetowego słownika przysłów polskich zrodziła się właśnie przy okazji pracy nad słownikiem antyprzysłów – kilka miesięcy pracy zespołu złożonego z pięciu osób zaowocowało zgromadzeniem ponad 280 stron materiału, przy czym za materiał wyjściowy posłużyły jedynie najpopularniejsze polskie paremie z uwagi na to, że jedynie znana i rozumiana przez użytkowników jednostka paremiczna może zostać poddana mniejszym czy większym zabiegom modyfikacyjnym [9: 369]. Zaskakujące bogactwo innowacyjnych procesów, z którymi zetknęliśmy się w trakcie ekscerpacji materiału wskazuje na to, że paremiologia nie pozostaje bynajmniej w stanie skrajnego zamrożenia lub permanentnej stagnacji w porównaniu do

innych podsystemów języka, a wręcz przeciwnie – mamy do czynienia z ustawicznym rozwojem i ewolucją także w sferze pozornie przestarzałych bytów językowych [9: 410]. Wartym podkreślenia jest fakt, że przysłowia jako przejaw twórczości oralnej do tej pory rzadko znajdowały swoje miejsce w źródłach pisanych. Rewolucja technologiczna, w ramach której ogromna część komunikacji przeniosła się do przestrzeni internetowej sprawiła, że dotąd przekazywane głównie z ust do ust mogły zaistnieć w formie pisemnej [11]. Ze względu na ogromną dynamikę w zakresie pojawiania się i znikania innowacji paremicznych w e-tekstach (a właściwie razem z nimi), której doświadczyliśmy na własnym przykładzie (wystarczy kilka-kilkanaście tygodni, by niektóre z antyprzysłów zniknęły z miejsc, w których uprzednio zostały odnotowane, za to cała masa nowych pojawiła się i została zaindeksowana przez wyszukiwarki w miejscach zupełnie nowych), uznaliśmy, że Internet będzie idealnym nośnikiem dla naszego słownika, umożliwiając błyskawiczne uzupełnianie stworzonej bazy jednostek paremicznych.

Na chwilę obecną w Internecie dostępnych jest zaledwie kilka źródeł, które odnotowują polskie przysłowia, z których części nie sposób nawet zaliczyć do grona słowników. Chodzi tu mianowicie o zbiory przysłów znajdujące się na stronach internetowych polskatradycja.pl oraz przysłowia-polskie.pl. W pierwszym przypadku w zakładce „Folklor” znajduje się odnośnik „Przysłowia”, który kieruje nas do listy 98 pozycji, wśród których znajdują się nie tylko przysłowia, ale i związki frazeologiczne, np. „pracowity jak pszczoła” oraz ich opisy. Autor strony przysłowia-polskie.pl deklaruje natomiast, że jego zbiór jest największym zbiorem przysłów dostępnym online. Trzeba przyznać, że liczba przysłów w jego zasobach jest dość imponująca – zbiór liczy bowiem ponad 1200 jednostek, niestety, pozbawionych jakichkolwiek objaśnień i dodatkowych informacji. W obu przywołanych witrynach próżno szukać jakiegokolwiek informacji o autorach, niemniej jednak dane zgromadzone w bazie WHOIS, dostępnej pod adresem dns.pl, należącym do Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej, mogą świadczyć o tym, że są to projekty prywatne.

Dużo ciekawiej na tym polu wygląda Wikisłownik – projekt prowadzony wraz z Wikipedią przez organizację non-profit Wikimedia Foundation, który w założeniu autorów ma być „słownikiem, który łączyłby słownik języka polskiego i poprawnej polszczyzny, słowniki języków obcych, słownik przysłów, słownik etymologiczny czy też słownik synonimów i antonimów” [2]. Słownik ten posiada ponad 170 wersji językowych i choć działa w oparciu o to samo oprogramowanie, co Wikipedia, to jest projektem autonomicznym. Jak sama nazwa wskazuje, jest to serwis typu wiki, a zatem otwarty do edycji dla wszystkich użytkowników, a oprócz tego jego treść może być dowolnie kopiowana i modyfikowana. W chwili pisania niniejszego artykułu Wikisłownik zawiera 634 przysłowia. Artykuł hasłowy, odnoszący się do przysłowia, zawiera informacje o jego

wymowie (wraz z nagraniem dźwiękowym umieszczonym w Wikimedia Commons – wspólnym dla wszystkich projektów Fundacji Wikimedia repozytorium multimediów udostępniającym pliki na wolnej licencji [10], znaczeniu, w niektórych przypadkach o synonimach, przykładach użycia, a także tłumaczeniach na inne języki. Niektóre z haseł opatrzone są dodatkowymi uwagami, np. o istniejących innych wariantach danego przysłowia.

Ostatni z przywoływanych przykładów internetowych słowników, zawierających przysłowia, jest z całą pewnością najciekawszy z naukowego punktu widzenia. Chodzi mianowicie o dostępny pod adresem wsjp.pl *Wielki Słownik Języka Polskiego* Polskiej Akademii Nauk. Autorzy słownika przyznają, że liczba przysłów w nim uwzględnionych jest znacznie mniejsza niż w niektórych wcześniejszych polskich słownikach ogólnych. Wynika to wprost z przyjętej przez jego autorów zasady odnotowywania jedynie faktów językowych poświadczonych tekstowo. Haseł opisujących przysłowia jest zatem stosunkowo mało, są to natomiast przysłowia dość dobrze znane wykształconym użytkownikom polszczyzny i stosunkowo licznie poświadczone przede wszystkim w Narodowym Korpusie Języka Polskiego. Mikrostruktura artykułu hasłowego opisującego przysłowie jest w przypadku WSJP bardzo podobna do tej wprowadzonej w artykułach opisujących frazeologizmy z tą różnicą, że w przypadku przysłów, autorzy uzupełnili ją o pole „Modyfikacje tekstowe”, w którym umieszcza się znalezione w tekstach (nie tylko pochodzących z NKJP) przekształcenia przysłów, celowe odstępstwa od postaci kanonicznej, czynione przeważnie w celach humorystycznych, a zatem antyprzysłowia. Mamy więc w przypadku przysłów do czynienia z następującymi elementami:

- formą hasłową,
- definicją przysłowia,
- jego wariantami,
- kwalifikacją tematyczną (podział trzypoziomowy, w którym kategorie główne to: „Człowiek jako istota fizyczna”, „Człowiek jako istota psychiczna”, „Codzienne życie człowieka”, „Człowiek w społeczeństwie”, „Człowiek i technika”, „Człowiek i przyroda” oraz „Kategorie fizyczne”; przysłowie może należeć do więcej niż jednej kategorii na raz),
- relacjami znaczeniowymi (np. wskazanie synonimii przysłów *Czego Jaś się nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał* i *Czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci*),
- ilustracją materiałową (zakładka „Cytaty”, materiały zostały zaczerpnięte z publikacji zwartych, prasy, źródeł internetowych, sprawozdań sejmowych, ustaw i innych aktów prawnych, zbiorów języka mówionego oraz korpusów tekstowych),
- określeniem typu frazy (zakładka „Odmiana”),
- modyfikacjami (antyprzysłowiami).

Wielki Słownik Języka Polskiego jest zdecydowanie najbardziej zbliżonym ze wszystkich wymienionych

projektów do projektu słownika przysłów naszego autorstwa. Niemniej jednak, jego twórcy traktują przysłowia nieco po macoszemu, pisząc w Zasadach opracowania WSJP, że „stanowią one element raczej biernego (jeśli w ogóle) niż czynnego słownika współczesnego Polaka”, z czym, rzecz jasna, można polemizować.

Głównymi założeniami projektu internetowego słownika przysłów są jego dostępność, przystępność, otwartość oraz struktura danych, która pozwoli na jak najdokładniejszą analizę zebranego materiału. Dostępność rozumiemy w tym przypadku jako jego umieszczenie w Internecie pod adresem www w formie witryny niewymagającej żadnej formy rejestracji lub logowania dla użytkowników. Jeśli chodzi zaś o przystępność, zależy nam na tym, aby interfejs strony był jak najbardziej przejrzysty, nowoczesny pod względem graficznym (zakładamy współpracę z profesjonalistą w zakresie grafiki komputerowej) oraz, co istotne z punktu widzenia użytkownika nie-specjalisty, responsywny (z rocznego raportu „Digital in 2016” przygotowanego przez firmę We Are Social wynika, że w 2016 roku aż 51 procent wszystkich stron internetowych odwiedzonych przez polskich użytkowników zostało otwarte za pomocą smartfonów i tabletów [3]).

Pod pojęciem otwartości rozumiemy niezamkniętą formułę słownika, a zatem taką, która pozwoli na jego rozszerzanie. Koncepcja słownika otwartego, czy też, używając terminologii zaczerpniętej z lingwistyki korpusowej, monitorującego związana jest przede wszystkim z dynamizmem i efemerycznością jednego z najważniejszych zjawisk będącego obiektem badań współczesnych paremiologów – antyprzysłów, inaczej nazywanych innowacjami paremicznymi. Projekt słownika nie zakłada bowiem zwykłego skopiowania i przeniesienia materiału zebranego w *Nowej księdze przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich* do formy cyfrowej. Jedną z jego największych zalet ma być umieszczenie w nim właśnie antyprzysłów, które wraz z rozwojem nowoczesnych technologii komunikacyjnych i przeniesieniu języka mówionego do pisemnej, elektronicznej formy, zyskały możliwość do udokumentowania żywot i same w sobie mogą posłużyć m.in. do zbadania stopnia rozpowszechnienia konkretnych paremii wśród użytkowników języka.

Punktem wyjścia dla artykułu hasłowego będzie, rzecz jasna, przysłowie w formie kanonicznej, która zostanie zaczerpnięta z *Nowej księgi przysłów...* pod red. J. Krzyżanowskiego. W przypadku jednostek, które funkcjonują w więcej niż jednej formie, jak np. *Czego się skorupka za młodu napije, tym na starość trąci* i *Czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci*, jako hasło potraktowane zostanie to, którego obecność będzie szerzej poświadczona w materiale korpusowym, niemniej jednak pozostałe warianty również zostaną wymienione w odpowiednim polu. Mikrostruktura artykułu hasłowego siłą rzeczy będzie pokrywać się z tą wprowadzoną w WSJP.

Uważamy za istotne podawanie definicji przysłowia, zwłaszcza że w dalszej perspektywie słownik miałby obejmować także przysłowia rzadko spotykane i nieznanie szerszemu gronu odbiorców. Przyjmujemy, że taka definicja-objaśnienie nie musi być jedyną słuszną interpretacją paremii, jak bowiem zauważa T. Nikitina, przysłowie należy rozpatrywać jako znak sytuacyjny, posiadający nieograniczone możliwości jego sytuacyjnego wykorzystania – to swego rodzaju „polisemia” przysłowia, która ujawnia się w konkretnych kontekstach, podobnie jak w przypadku innych znaków językowych (T. Nikitina preferuje w tym przypadku używanie terminu „potencjał znaczeniowy przysłowia” [12]). Oprócz tego, o ile tylko będzie to możliwe, przy każdej z paremii planujemy umieścić informację o tym, kiedy została odnotowana po raz pierwszy (np. jak podaje J. Krzyżanowski w swojej pracy *Mądrej głowie dość dwie słowie*, przysłowie *Co ma wisieć, nie utonie* zostało odnotowane po raz pierwszy u S. Rysińskiego, czyli w pierwszym polskim zbiorze przysłów z 1618 roku).

Kolejnym elementem tożsamym z mikrostrukturą artykułu hasłowego, zaproponowanym przez twórców Wielkiego Słownika Języka Polskiego, miałyby być pole „relacje znaczeniowe”, przy czym, jak słusznie zauważa G. Szpila, interesującymi z punktu widzenia badacza będą tutaj głównie dwa typy relacji: synonimia w znaczeniu występowania w jednym paremioleksykonie co najmniej dwóch przysłów, których treści się pokrywają, tj. mogą zostać użyte w tych samych sytuacjach komunikacyjnych w celu odniesienia tych samych celów pragmatycznych (gdzie różnice znaczeniowe w obrębie treści prowadzą do wyróżniania przysłów bliskoznaczących i komplementarnych, tzn. obejmujących różne aspekty tego samego wydarzenia kontekstualnego), a także (być może przede wszystkim) antonimia rozumiana jako relacja między co najmniej dwoma przysłowiami, których treść służy do wyrażenia przeciwnych opinii odnośnie tej samej konkretnej sytuacji użycia, które reprezentują odmienną deskrypcję i ocenę takiej sytuacji, przeczące sobie konkluzje, sugerują odmienne, wzajemnie wykluczające się reakcje, działania itp. (jak np. *Gość w dom, Bóg w dom* i *Gość i ryba trzeciego dnia cuchnie*). O ile synonimia nie podważa porządku w systemie sądów wyrażanych przez paremie, to antonimia jest w tym przypadku zjawiskiem o tyle interesującym, że wskazuje na brak spójności w obrębie zbioru przysłów ergo na brak konsekwencji w obrębie mądrości i prawd przekazywanych przez paremie [8].

Kolejny z elementów artykułu hasłowego to ilustracja materiałowa – przy każdym z przysłów planujemy umieścić poświadczone w korpusie (np. Narodowym Korpusie Języka Polskiego) użycie oraz, o ile będzie to możliwe, ilustrację w formie audiowizualnej (np. w postaci osadzonej w kodzie HTML ramki z materiałem wideo umieszczonym wcześniej w serwisie YouTube, Vimeo i innych). Wychodzimy z założenia, że taka forma ilustracji będzie dla użytkownika zdecydowanie bardziej atrakcyjna niż jedynie suchy tekst, niemniej jednak nie zamierzamy jej nadawać specjalnego priorytetu.

Dopuszczamy także możliwość zgłaszania nam poprzez formularz umieszczony na podstronach każdego artykułu hasłowego przykładów użycia danego przysłowia w filmach, programach publicystycznych, wideoblogach itd. wraz z odnośnikiem do danego materiału oraz informacją, w której minucie nagrania pada dane przysłowie. Każde zgłoszenie będzie weryfikowane i w razie spełnienia wszystkich wymagań (także tych dotyczących praw autorskich), będzie umieszczane jako ilustracja dla danego hasła.

Wartościowym z punktu widzenia tłumacza i przekładoznawcy elementem słownika będzie zakładka z obcojęzycznymi wariantami danego przysłowia – z początku uzupełniana na podstawie dwujęzycznych słowników przysłów uznanych autorów, z czasem uzupełniane we współpracy ze specjalistami w zakresie obcych filologii. W tym miejscu należy uściślić, że użyteczność umieszczania tego typu wariantów w słowniku jest zasadna tylko wtedy, gdy umożliwi się użytkownikom ich wyszukiwanie zarówno w języku polskim, jak i w językach obcych. Jednym z najważniejszych elementów słownika będzie zatem wyszukiwarka wzbogacona o sugestie dot. wyszukiwanych haseł podawane na podstawie wpisywanych fraz lub ich fragmentów w różnych językach.

Wspomniana wyszukiwarka powinna umożliwiać wyszukiwanie poszczególnych haseł po utworzonych od nich innowacjach paremicznych. Obecność tychże w słowniku będzie stanowić o jego szczególnej wartości językoznawczej. Moduł na potrzeby tej publikacji określony „antyprzysłowiom” będzie oferował funkcjonalności, które zazwyczaj kojarzą się z korpusami – jedną z głównych cech tej bazy danych będzie indeksowanie i anotacja poszczególnych komponentów danej innowacji paremicznej. Anotacja każdego z komponentów nie będzie ograniczała się jedynie do opisu jego gramatycznej charakterystyki, ale także (o ile będzie to potrzebne) do nadawania kwalifikatorów słowom wulgarnym, obcego pochodzenia, slangowym, zapisanym celowo z błędami etc. Stworzenie takiej stale uzupełnianej bazy umożliwi przeprowadzanie badań dotyczących m.in. nasycenia leksykalnego innowacji paremicznych, częstotliwości występowania w nich poszczególnych leksemów, czy też elementów językowego obrazu świata użytkowników języka polskiego. Należy jednak rozważyć, czy pełną dostępność do operacji na w ten sposób utworzonej bazie danych powinni uzyskiwać wszyscy użytkownicy, czy też należałoby wprowadzić w tym zakresie pewne ograniczenia (np. udzielanie dostępu jedynie osobom prowadzącym badania w zakresie innowacji paremicznych) – wszystko zależałoby w tym wypadku jedynie od możliwości sprzętowych infrastruktury, na której opierałby się projekt – przy odpowiednich środkach, dostęp nie musiałby być ograniczany, ponieważ nawet wysoka liczba operacji na bazie nie stanowiłaby zbytniego obciążenia.

Podsumowując, internetowy słownik przysłów polskich to projekt, którego realizacja wymaga ogromnego nakładu prac zarówno ze strony osób, które tworzyć będą jego architekturę, jak i dla tych, którzy zapełnią go treścią. Projekt ten jest warty uwagi ze względu na swoją unikalność oraz innowacyjne podejście do struktur języka uznawanych często za żywe skamieliny. Twórcy projektu nie zamierzają odzęgnywać się od jego popularyzatorskiego charakteru, a wręcz przeciwnie – przysłowia jako przykład ludowej twórczości są istotnym elementem językowej tożsamości Polaków i winny być traktowane jako element dziedzictwa narodowego. Byłoby zatem ogromną stratą, gdyby całkowicie popadły w zapomnienie.

Wnioski

Na chwilę obecną brak w polskiej leksykografii słownika, który skupiony byłby jedynie na jednostkach paremicznych w jak najpełniejszym ujęciu, tj. z uwzględnieniem najnowszych tendencji w polskiej paremiologii, jak i będącego głównym źródłem informacji na temat ich znaczeń, wariantów (w tym także tych obcojęzycznych), relacji znaczeniowych, praktycznego wykorzystania oraz przykładów niekanonicznego użycia pod postacią innowacji paremicznej. Proponowany przez nas projekt internetowego słownika przysłów polskich stanowiłby świetne wypełnienie tej luki i jest wart uwagi ze względu na kilka kwestii – tłumacze i przekładoznawcy znajdą w nim pomocne w ich pracy warianty obcojęzyczne poszczególnych przysłów, paremiolodzy będą w stanie przeprowadzać z jego użyciem badania nad innowacjami paremicznymi, które obecne będą w słowniku w postaci swego rodzaju korpusu, a użytkownicy nie-specjaliści w zakresie językoznawstwa będą mogli z jego pomocą poznawać znaczenia przysłów oraz poznać przykładowe sytuacje i konteksty, w których danej paremii można użyć. Internet w przypadku tego słownika wydaje się być nośnikiem optymalnym – nie tylko ze względu na szeroką dostępność, ale i na możliwość błyskawicznego uzupełniania słownika o nowe innowacje, warianty obcojęzyczne, czy też materiały audiowizualne będące ilustracją materiałową dla konkretnych haseł. Stworzenie tego typu słownika to zadanie, które z całą pewnością przerasta autorów niniejszego artykułu, niemniej jednak

przy odpowiednim nakładzie sił jego wykonanie jest w pełni możliwe i jest zadaniem o wiele łatwiejszym niż stworzenie słownika ogólnego (jak np. Wielki Słownik Języka Polskiego PAN) dostępnego online.

Literatura

1. Buttler D. Dlaczego zanikają przysłowia w dwudziestowiecznej polszczyźnie? / D. Buttler // Poradnik Językowy z. 5, 1989. – s. 332-337.
2. Czym jest Wikisłownik? https://pl.wiktionary.org/wiki/Wikis%C5%82ownik:Czym_jest_Wikis%C5%82ownik%3F, 11.03.2017.
3. Digital in 2016, <http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in-2016>, 11.03.2017.
4. Kłosińska K. Słownik przysłów. Przysłownik / K. Kłosińska – Poznań, 2011.
5. Koziół-Chrzanowska E. Antyprzysłowia, memy, antyslogany. Kontrmówienie jako strategia komunikacji / E. Koziół-Chrzanowska // Socjolingwistyka nr 28. – Kraków – 2014. – s. 49-66.
6. Krzyżanowski J. (red.) Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich t. I-IV / J. Krzyżanowski (red.). – Warszawa, 1969-1978.
7. Mieder W. Ogólne uwagi o naturze przysłów / W. Mieder // Literatura ludowa z. 3, 1993. – s. 49-63.
8. Szpila G. Antonimia w przysłowiach / G. Szpila // Literatura ludowa z. 1, 2011. – s. 3-10.
9. Szutkowski T. Współczesna paremiografia rosyjska i polska. Stan, problemy, perspektywy / T. Szutkowski – Szczecin, 2015.
10. Wikimedia Commons, <https://commons.wikimedia.org/wiki/Commons:Witam?uselang=pl>, 11.03.2017.
11. Голубев Е. Жаргон в России – больше чем жаргон / Е. Голубев // Санкт-Петербургский университет №9 (3816) <http://journal.spbu.ru/?p=2063>, 10.03.2017.
12. Никитина Т. Современное состояние семантики паремий: пословица / Т. Никитина // Язык. Человек. Дискурс. – Szczecin, 2007. – S. 133-146.
13. Селиверстова Е. Вариантность пословиц как проявление законов жанра / Е. Селиверстова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 2. – Вып. 3. – Санкт-Петербург, 2003. – С. 44-54.